

Cuprins

<i>Suntem mai bogati cu o operă de referință (Szöcs Géza)</i>	7
<i>Studiu introductiv (Dalia Báthory, Andreea Cârstea)</i>	9
<i>Notă asupra ediției</i>	47

Interviuri

Radu Filipescu	51
Ion Ilie	69
Gheorghe Gherghina-Besciu	82
Nicolae Ion	107
Mihai Ivănescu	126
Nicolae Lițoiu	141
Florentin Scaletchi	160
Lucian Spiru Iancu	176
Alexandru Mateescu	193
Gheorghe Mușat	204
Iancu Marin	237
Ion Bugan	259
Iulius Filip	269
Dumitru Iuga	286
Carol Olteanu	302
Gheorghe Pavel	322
Florea Vlăsceanu	332
Borbély Bártis Ernő	335
Barabás János	345
Landry Piroška	353

Biró Katalin.....	357
Buzás László.....	367
Borbély Ernő.....	383

BORBÉLY ERNŐ

ACADEMIA POLITICĂ
DE LA AIUD

Deținuți politici în România anilor '80

Ediție îngrijită de Dalia Báthory și Andreea Cârstea

Cuvânt-înainte de Szöcs Géza

Îmi aduc aminte că un lucrător dintr-o secție mai specială, care avea aparat de radio, a ieșit urlând în momentul în care a auzit și toți au fost cuprinși de euforie. Au zburat deja placarde și înscrisuri din astea propagandistice. Portretul răposatului a fost dat de pământ. A fost inundată sala de ședințe sau colțul roșu, cum era numit înainte. Tot smuls de pe pereți. O stare grozavă. S-au urcat și au smuls de pe întreprindere cuvântul „Socialistă”. Scria acolo „Trăiască Republica Socialistă România” și au smuls socialismul din șa, l-au aruncat. Toate sloganurile astea comuniste au dispărut. Plângeam. Nu s-a mai lucrat. Am ieșit din întreprindere. Steaguri, euforie, euforia momentului. Nu știam încotro să mergem. A doua zi mi-am revenit puțin. Mi-am adus aminte de sora mea, plângea în nădejdea că soțul o să-i vină acasă. Ne uitam la televizor și vedeam ce se întâmplă în București. Au fost momente în care nu ne venea să credem că se poate întâmpla. Îmi iertați lacrimile, nu mi le pot ține.

S.I.: N-ați avut impulsul să mergeți în București?

N.L.: Ba da, tocmai asta voiam să vă spun. Pe 23 am fost la Televiziune. Am riscat mult, în sensul că la Băneasa se trăgea. Mi-a fost și puțin teamă. Pentru prima dată am simțit... Eu nu vreau să pozez, vă spun ce s-a întâmplat. Am simțit fiorii morții când am văzut trecând ambulante pe lângă noi și papucuri din astea ale Salvării, care veneau din București și mergeau spre Ploiești sau spre primul punct sanitar în comune. Și prin cearșafurile care acopereau cadavrele se vedeau petele de sânge. Am mers cu doi lucrători de acolo, un inginer și încă un lucrător. Am mers cu ei, am lăsat mașina la Băneasa. Ne-a fost teamă să nu se tragă. Nu știam ce să facem, dacă să continuăm să mergem. Ne-au prins două autobuze ticsite cu tineri din rafinăria Brazi, ne-am urcat în ele și ne-am continuat drumul. Am trecut pe sub Arcul de Triumf în București cu toți tinerii ăștia. Nu știu, cred că putea oricând să ne secere o rafală. Se trăgea, dar am trecut, aproape într-o stare de – altfel nu se poate spune – inconștiență. Bucuria și starea aceea cam anihilaseră instinctul ăsta de conservare. L-am căutat pe Iuga la Televiziune, nu era acolo. Ne-am întâlnit cu un alt deținut, Tucă¹⁰. Am mers la Radu Filipescu acasă. Tatăl său, Zorel, a zis: „Dați-vă la o parte de la fereastră, să nu se rătăcească vreun glonț pe aici!”. Am stat de vorbă, asta se întâmpla pe 23.

N-am zăbovit în București, mi-a fost teamă de un singur lucru. M-am gândit la părinți. Le era teamă că am să plec iar și că am să fiu nimerit de vreun glonț. M-am întors seara târziu, e adevărat. Au răsuflat ușurați că eram din nou acasă. Eu le-am spus pe urmă că am fost la București. Au urmat zilele care au urmat, după aceea sărbătorile de iarnă. De fapt, să nu sar peste un lucru. Când eram în gara din Ploiești Vest, pe data de 23, s-a anunțat că a fost capturat Ceaușescu. Cred că nu greșesc, 23 seara. Încă nu fusese capturat, fugise, dar nu fusese capturat. Pe 25 a fost execuția. Și nu știu dacă mă credeți, dar am plâns când

10. Dan Tucă, n. 24.03.1940 la București. Profesia: mecanic auto. Locul de muncă în momentul arestării: Autobaza Știrbei Vodă. Arestat pe 16.05.1984 pentru propagandă împotriva orânduirii socialiste, art. 166 Cod penal. Condamnat la 4 ani închisoare. A executat pedeapsa în închisorile București, București Spital, Aiud. Eliberat pe 04.02.1988. Informații din fișele matricole penale din AANP.

i-am văzut făcuți grămadă pe Ceaușești. Am plâns. S-a răscolit totul în mine. M-am gândit totuși, trecând peste toată suferința asta, că el a mers în inconștiență. Am spus adesea, cu cine am discutat, că putea să moară de bătrânețe, dar a murit de prost. Dacă ar fi știut la un moment dat să se oprească din starea asta, de a strânge chinga și de a asupra poporul ăsta cu tot felul de lucruri absurde, poate ar fi avut soarta lui Honecker¹¹ sau a conducătorului bulgarilor, Teodor Jivkov¹². Ar fi ieșit poate de pe scena politică.

Nu știu, toată duritatea aia acumulată și toată starea de insensibilitate au putut face loc unui sentiment, nu știu cum să-l numesc, poate milă. O viață irosită, un om care a crezut rău, a acționat rău și toată răutatea asta s-a întors împotriva lui. În sensul că n-a fost în stare să asculte niciun mesaj, pe nimeni care să-i fi strigat vreodată „Omule, nu faci bine ce faci!”. Că au fost și oameni din aceștia, fie dinafară, fie dinăuntru. Și am izbucnit în lacrimi. N-aș putea să vă spun exact ce am simțit atunci, să descriu așa, în detaliu, dar asta s-a întâmplat.

Asta s-a întâmplat, cum știm, în perioada Anului Nou. Situația a început să se destindă, am venit în București, l-am căutat prin vară pe Radu să-i cer ajutorul într-o problemă. Tatăl meu avea nevoie de o intervenție medicală. Domnul Zorel Filipescu a fost o persoană deosebită și nu o spun fiindcă toată lumea îl laudă, ci pentru că am simțit bunătatea omului acesta, care căuta să ajute pe toată lumea și ne-a ajutat în mod deosebit. Tatăl meu s-a vindecat de afecțiunea respectivă. Era un început de cancer. Am mers la Fundeni. A fost tratat acolo și a scăpat. A întrerupt practic evoluția înspre rău a cancerului, este bine și

11. Erich Honecker (25.08.1912, Neunkirchen, Germania – 29.05.1994, Santiago, Chile), liderul Partidului Unității Socialiste din Germania între 1971 și 1989. A fost de profesie tinichigiu. A intrat în organizația de tineret a partidului la vârsta de 14 ani și a devenit membru deplin în 1929. În timpul regimului nazist a luptat în ilegalitate și a fost arestat de Gestapo în 1935. A fost eliberat de armata sovietică și din 1946 a devenit membru al Comitetului Central al Partidului Comunist, fiind unul dintre artizanii unificării acestui partid cu cel social-democrat, rezultând noul PUS. A fost desemnat responsabil pentru construirea Zidului Berlinului. A fost succesorul lui Walter Ulbricht și din 1971 a unificat funcțiile de conducere de partid și de stat. În ultimii ani ai regimului a pierdut sprijinul lui Mihail Gorbaciov și a fost nevoit să-și dea demisia în octombrie 1989, în urma demonstrațiilor prodemocratice din Republica Democrată Germană (RDG). A fost judecat și condamnat pentru abuz de putere. A fost eliberat în 1993 din cauza stării precare de sănătate și a plecat în Chile, unde a decedat; vezi articolul din *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Erich-Honecker> (accesat pe 8.08.2019).

12. Todor Jivkov (7.09.1911, Pravet – 5.08.1998, Sofia). Secretar general al Partidului Comunist Bulgar între 1954 și 1989 și președinte al Bulgariei între 1971 și 1989. În 1989, când s-au prăbușit regimurile comuniste din Europa Centrală și de Est, a avut loc un pușc și în cadrul Partidului Comunist din Bulgaria, iar Jivkov și-a dat demisia din toate funcțiile sale în noiembrie. Apoi a fost exclus din partid în decembrie și arestat în ianuarie 1990. Condamnat pentru delapidare de fonduri în 1992 la 7 ani închisoare, pe care a avut voie să-i execute la domiciliu din cauza stării precare de sănătate. În 1998 a fost primit membru în Partidul Socialist, succesorul Partidului Comunist Bulgar; vezi articolul din *Encyclopaedia Britannica*, <https://www.britannica.com/biography/Todor-Zhivkov> (accesat pe 6.06.2019).

astăzi. Mulțumesc lui Dumnezeu! Pe Radu l-am văzut mai puțin, numai întâmplător, eu aveam de-a face mai mult cu domnul Zorel.

S.I.: Era în 1990, în ce lună?

N.L.: Vara lui 1990, prin iunie-iulie, cam așa, chiar în perioada Mineriadei. Sosise Televiziunea la domnul Zorel Filipescu și îi cerea interviu referitor la poziția sa, din punctul de vedere al igienei, față de situația din Piața Universității. Cred că se făceau și ceva presiuni asupra lui, fiindcă guvernanților nu le convenea ce se petrecea acolo și s-au folosit și de latura asta a așa-zisei infectări. Îmi aduc aminte că domnul Filipescu m-a primit pe mine înainte și a lăsat Televiziunea să aștepte. Mi-aduc aminte lucrul ăsta.

M-a primit foarte bine, am stat de vorbă, ne-am împărtășit părerile. Ieșind, m-am întâlnit cu Radu. N-aș putea să reproduc cuvintele pe care le-am schimbat în fugă. El știa despre ce e vorba, cu el vorbisem mai înainte, el îmi spusese unde să mă duc. Și în vara aia am fost de cel puțin șapte ori aici, în București, la spital, la tatăl meu. Am fost la o evanghelizare făcută de marele Luis Palau¹³, nu știu dacă vă aduceți aminte, marele evanghelist din Argentina. Erau motive multiple de a veni. În perioada respectivă am cunoscut-o pe viitoarea mea soție, a fost și anul în care am pregătit căsătoria. Mulțumesc lui Dumnezeu pentru ea, e o fată deosebită. A fost alături de mine, a fost chiar și aici în București, atunci, la evanghelizare. Mulțumesc lui Dumnezeu pentru atmosfera din familie, de pacea pe care o avem, de toate lucrurile astea.

S.I.: Când ați venit în București înainte de Mineriadă, s-a întâmplat să treceți prin Piața Universității?

N.L.: Da. V-am spus că drumurile mele la București au fost chiar în perioada respectivă. N-am asistat la acțiunea minerilor, n-am văzut-o pe viu, dar îmi aduc aminte că erau pichete de mineri. Am fost în momentul în care se țineau întrunirile. S-a întâmplat ce s-a întâmplat, au venit minerii, am fost iar în București și piața era deja curățată și minerii, cu vestitele bucăți de cablu, cu bastoane și cu băte, patrulau. Am trecut printre ei, nu m-au legitimat. Plutea în aer o stare apăsătoare și o tensiune.

S.I.: Ați avut după Revoluție ideea să intrați într-un partid politic?

N.L.: Am fost pur și simplu derutat. Nu, nu am fost tentat. A fost o stare de, cum să vă spun, derută, poate și vălmășeala asta și cursul evenimentelor m-au împiedicat să mă hotărâsc pentru ceva. Eu mi-am găsit menirea în a-i sluji lui

13. Luis Palau, un evanghelist creștin foarte cunoscut, n. 27.11.1934, Buenos Aires, Argentina. Unul dintre primii evangheliști care merge în fostul bloc sovietic după 1989, în Ungaria și URSS, unde predică pe stadionul olimpic din Leningrad; vezi articolele de pe site-ul <https://www.palau.org/about/history> (accesat pe 25.05.2019). A venit în România în 1990 și a predicat la Oradea, București și Timișoara, având în total 215.000 de participanți în toate seriile de evanghelizare; vezi „1990 – Evanghelizare cu Luis Palau la Oradea, București și Timișoara”, *Apa vie. Revistă de cultură creștină evanghelică*, nr. 3, iunie 1990, <https://romaniaevanghelică.wordpress.com/2015/07/30/1990-evanghelizare-cu-luis-palau-la-oradea-bucuresti-si-timisoara/> (accesat pe 13.08.2019).

Dumnezeu. Și nu că asta ar fi incompatibil cu activitatea politică, dar felul de gândire pe care mi l-am format mă face să am o rețineră. Simpatizez cu actuala conducere, dar nu pot spune că ăsta e idealul, că, uite, cutare partid sau formațiune politică are soluția, formula pentru vremurile de astăzi.

S.I.: Dacă nu ați fi avut acea revelație specială a relației personale cu Dumnezeu, ați fi intrat în viața politică?

N.L.: Cred că da. Vedeți, revelația asta nu e ceva abstract, e ceva concret pentru mine, mi-a schimbat viața, felul de a gândi. Căci, la orice lucru care nu se probează în viață, de regulă renunțăm. Dacă facem un pas greșit, în general vorbind, dăm într-o groapă, da? Data viitoare evităm să mai călcăm pe acolo. Dar, dacă drumul pe care apuci îți dă satisfacție, rezultate vizibile în primul rând în interior, sufletește, și apoi în viața exterioară, începi să prinzi curaj și să pășești pe drumul acesta.

S.I.: Revelația aceasta a dumneavoastră s-a întâmplat în detenție sau după?

N.L.: A avut mai multe trepte. Primul moment, când n-am putut să-mi stăpânesc picioarele, care mă duceau în gura lupului, cum s-ar zice. N-am putut. Rațiunea îmi spunea una și am simțit mâna lui Dumnezeu. În toată perioada asta cât am fost închis am întâlnit un grup de oameni credincioși. Poate o să zică cineva: „Ai fost influențat în starea ta spirituală, golul ăsta produs în tine și toată suferința asta te-au determinat ca, influențat de oameni, să te apropii de o anumită latură spirituală, de o anumită grupare religioasă”. Nu este așa. Oamenii pe care i-am cunoscut mi-au confirmat, prin exemplul personal, că viața lor e schimbată, că au o relație cu Dumnezeu, care nu se reduce la vorbe, ci la fapte. Și vreau să-l numesc aici pe Ioan Teodosiu¹⁴, credincios baptist din Cluj, căruia i s-a propus: ori pleci din țară, ori 20 de ani de detenție. L-ar fi condamnat. N-aș vrea să intru în amănunte privind motivele – pur religioase. Și aș vrea să pomenesc aici pe Klaus Wagner¹⁵, sas din Sighișoara, care, în perioada ceaușistă, ani de zile a introdus clandestin Sfânta Scriptură în țară

14. Ioan Teodosiu, credincios baptist din Cluj-Napoca, a făcut parte din Comitetul Creștin Român pentru Apărarea Libertăților Religioase și de Conștiință (ALRC), afiliat la organizația Solidaritatea Internațională Creștină cu sediul în Elveția, împreună cu Radu Căpușan, Iancu Loviciu Dimitrie, Moldovan Ioan, Rădoi Nicolae, Cocârțeu Petru, Enyedi Iosif și alții și a fost implicat în diseminarea ilegală de Biblii. Cu ajutorul unui frate plecat în Statele Unite ar fi reușit să împiedice demolarea unei biserici baptiste din Negreni, dictându-i sentința de demolare la telefon pentru a fi publicată în presa din SUA, ceea ce a determinat crearea unui scandal internațional și stoparea demolării. Mai multe detalii în Denisa Bodeanu, *op. cit.*, pp. 107, 116, 305-306.

15. Klaus Wagner, membru al cultului Creștini după Evanghelie. Condamnat în 1982 pentru trafic cu biblii în cazul Canalul – 81 împreună cu alți nouă inculpați (Maria Delapeta, Fidia Delapeta, Virgil Fîru, Ion Viasu, Stan Apostol, Dumitru Braghina, Ion Drăghici, Dumitru Grecu și Ion Cazacu). Șef de lot a fost Virgil Fîru. Bibliile erau aduse din RFG cu un șlep pe Dunăre. Wagner și surorile Delapeta au fost condamnați la 6 ani închisoare, prin sentința nr. 1967 din 19.12.1981. Elis Neagoe-Pleșa, Liviu Pleșa, „Culte neoprotestante din România în perioada 1975-1989”, în Adrian Nicolae Petcu (coord.), *Partidul, Securitatea și cultele. 1945-1989*, Editura Nemira, București, 2005, p. 383.

printr-o rețea pe care Dumnezeu a ținut-o. Să faci ani contrabandă cu Biblia pe Dunăre și să nu te prindă nimeni. Ani de zile! Opt ani de zile! Dintre care multe au trecut în Uniunea Sovietică, tipărite pentru Uniunea Sovietică, în timp ce se lucra la un baraj de pe Prut.

S.J.: Care credeți că trebuia să fie rolul Bisericii Ortodoxe Române în perioada comunistă?

N.L.: Eu nu vreau să condamn. N-am analizat profund. Dar, din ceea ce știu, din ce am auzit în detenție, au fost foarte mulți preoți care au suferit pentru credință, pentru mărturisirea crezului lor, mulți au plătit cu viața și am tot respectul pentru asemenea oameni. Dar, cum se știe, și nu e de acoperit, mulți au fost și cei care au pactizat cu regimul, și nu numai din cultul ortodox, ci și din alte culte. Deci se pune problema elementului om. Biserica ce va fi răpită nu e nici Biserica sfântul cutare sau cutare, nici clădirea nu va fi răpită la cer. Surpriza mare va fi că vor fi luați acei slujitori neînsemnați, acei oameni cărora noi, în prețuirea noastră firească, le-am dat prea puțină importanță, dar care au știut să trudească pogonul lui Cristos, să stea în umilință, să asculte și să împlinească. Ar trebui oare ca felul în care puneți întrebarea să fie urmat de un răspuns, de o acuză? Nu. Am zis, elementul om contează în mod deosebit în orice cult, deci n-aș putea să acuz. Fiecare așezământ își are mădularele lui, membrii lui, slabi sau tari, zidiți zdravăn sau care se clatină. Cred că de la pretenția de biserică națională sau de cult predominant e mult loc de mai bine. Nu spun ca o judecată, dar sunt lucruri vizibile.

B.E.: Ce credeți, a fost un act de curaj ce ați făcut, a fost tinerețea?

N.L.: Eram tânăr și simțeam lipsa de perspectivă a viitorului, a vieții. Viața mea se reducea la munca de la întreprinderea Plopeni și la un liceu la seară pe care îl terminasem. Și urma să fiu luat în armată. Arestarea a avut loc cu câteva zile înainte de a veni actele pentru armată. Trebuia să fac armata la Bod, lângă Brașov. Ori la o unitate de artilerie, ori la una de vânători. Eram cam mare pentru vânători. Și, să nu-mi pierd ideea, toate se învârteau așa, într-un cerc, fără perspectivă. Adică aș fi dorit mai mult de la viață. Mai multă libertate. Vedeam cum sistemul se strică din ce în ce mai mult. Cozi interminabile. Odată, în Ploiești Sud, am asistat la o scenă deosebită. Se raționalizase pâinea, nu se dădea decât un anumit număr de pâini. Și un om, l-am văzut, era împreună cu cumnatul meu, a ieșit de acolo plângând și spunând că are șapte copii acasă și că pâinile acelea nu sunt suficiente. Și pe fondul acestei stări am început să facem un plan.

Galbács Pál: Sunteți sau nu un erou?

N.L.: Nu pot să afirm că sunt un erou. Dacă ce am făcut a contribuit cumva la schimbarea mentalității, a stării de opinie a maselor largi, va arăta posteritatea, eu nu mă consider un erou.

S.J.: Vreau să vă pun o întrebare pe un ton foarte serios și grav. Acum, în 1998, având în vedere curajul dumneavoastră de acum aproape 20 de ani, având

în vedere chinurile prin care ați trecut, având în vedere Revoluția din 1989, care este gândul dumneavoastră adresat poporului român?

N.L.: Mă gândesc că formularea unui asemenea gând, ca să nu vorbească gura fără noi, are nevoie de timp. Am să încerc totuși să concluzionez din ce simt, din ce observ, din ce a devenit deja palpabil pentru nația noastră. Cred că cine va asculta ce spun acum va înțelege ce vreau să spun. Suferim de o boală despre care văd că-și prelungește chinurile grozav. Se cheamă balcanism. Nu putem ieși din statutul ăsta. Nu știu ce se întâmplă, practic.

Cred că ne furăm căciula unul altuia în majoritatea domeniilor. Ne înșelăm singuri. Și e așa un lanț al slăbiciunilor și un cerc vicios, mă gândesc, încât macină încrederea poporului, nu mai avem încredere unii în alții. Persoanele chemate să conducă poporul acesta dovedesc adesea că au înșelat așteptările. Eu știu, sunt lucruri pe care poate le observă mulți și le observați și dumneavoastră. N-aș putea să dau o formulă sau o soluție, departe de mine gândul ăsta, nici nu mă cred în stare, dar mă gândesc că ne-ar trebui, așa, o temeinicie, gânduri mai hotărâte în tot ce facem. Abandonăm repede, ne dezumflăm repede în orice lucru pe care-l începem, ne schimbăm părerile foarte repede, suntem instabili în hotărârile noastre, în țelurile noastre. Găsesc că baza vine din puțina ancorare în credința în Dumnezeu, într-o credință reală, fixată aici în inimă, comparabilă cu a martirilor, niște elemente de bază care să fie de neclintit acolo, în inima noastră ca oameni, ca națiune. Eu știu, poate vorbesc puțin mai abstract, dar sunt multe lucruri care ne lipsesc. Eu nu vreau să fac apologia Occidentului, departe de mine gândul acesta, că are problemele și lipsurile lui. Eu nu găsesc occidentalii mult mai spirituali sau mai dotați ca noi, ci mult mai disciplinați.